

skrivelse till Riksantikvarien den 5/5 1925: »Har nöjet medela att jag i Villberga by, Villberga s:n, funnit fragment av en runsten. Den låg invid ett gammalt husgrund. Troligen finnas återstående delar i något av grunden.» Stenen restes på sin nuvarande plats år 1926.

Ljusröd granit. Mått 0,68 × 0,38 m. Ristningen på det bevarade stycket är relativt tydlig.

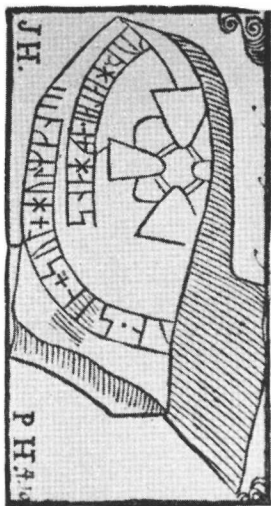

Fig. 169. U 738. Villberga by, Villberga sn.
Efter B 600.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 600):

... [- n · sin +] sun + hulmfas -- ... kup + hialbi + ant hans +
5 10 15 20 25 30

... sinn, sun Holmfas[ts] ... Guð hialpi and hans.

»... sin ..., Holmfasts son ... Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Runföljden 1—5 har stått på ett nu förlorat stycke av stenen. Av runan 1 återstod vid Hadorphs besök endast en bst till ett u eller till ett r. 6 s är djupt och tydligt. 7 u, som står där slingan svänger, består av två nästan parallella stavar. 8 n har, i likhet med inskriftens övriga n-runor, ensidig bst; denna sitter i 8 n ovanligt högt, varigenom runan kommer att likna en l-run. Sk efter 8 n är tydligt. 14 a har, som 23 a, 27 a och 31 a, ensidig bst. 15 s har förlorat ett kort stycke i toppen. Av runan 16 återstår nedre hälften av hst och av runan 17 endast ett kort stycke nedtill. Avståndet till r. 16 tyder på att r. 17 har varit s. Därefter är ristningsytan bortslagen. 18 k har mitt emellan hst och den något otydliga bst en rund fördjupning, som knappast är huggen. 19 u har i det närmaste samma utseende som 7 u. Efter 29 t, som avslutar en slinga, finnes ej sk. Sk efter 33 s är svagt.

Hadorph: 8 l; 13 k; 14 a är feltecknat. Därefter ser Hadorph i den yttre slingan spår av tre huvudstavar, 15—17. Sk efter 20 p och efter 26 i uppfattas som en punkt. 29 t saknas.

Celsius: ... tutur · sin · sin · siin · hulmfas - ... »uthi en inre slänga» hialbi · an hans.

Om mansnamnet *Holmfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100.

Boglösa by, Boglösa sn.

Enligt *Ransakningarna* fanns en runsten S om Boglösa by: »Vthi Boglösa byes Giärdes backa, Söder ifrån Byen, finnes een stoor Runsteen, något mer än een Mans Högh öfwer Jorden, mitt på lijtet skrifwit, medh Steenrundel omlagdh, bemerckelsen weet ingen.» Detta åsyftar sannolikt en bautasten. Detsamma gäller uppenbarligen om »runstenen» vid Blacksta: »J Blackstadh giärdes backa, Wäster om byen, een stoor släät Steen, widh pass 1½ al: r öfwer Jorden, men intet skrifwin på, doch förmenes wara Runsteen.»

739. Gådi, Boglösa sn.

Pl. 72, 73.

Litteratur: B 589, L 683, D 1: 82. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 35; R. Dybeck, *Berättelse för år 1860* (ATA); VHA Akad:s protokoll 1860, § 343; G. Stephens, *ONRM* 2, s. 785; C. Rosenberg, *Nordboernes Aandsliv* 1 (1878), s. 124; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 129; O. von Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 61; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 57; H. Pipping, *Gömda bindrunor* (i: SNF 23: 2), s. 8, 9, 24 f.; Joh. Steenstrup i »Festskrift til Kristian Erslev» (1927), s. 68; *Handlingar* 1926 och 1945 i ATA; S. B. F. Jansson, *En otolkad runinskrift* (i: UFT h. 47: 2, 1948), s. 184.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* 4 och B 589); Dybeck, D 1: 82.

Runstenen står i västra kanten av en beteshage, som har tillhört den numera försvunna s. k. Mjölnergården, 400 m. S om den sydligaste gården i Gådi by, 275 m. Ö om den från byn utflyttade gården nr 3, 200 m. SSÖ om landsvägen Gådi—Klarbo. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Ängsö». Den mark, som stenen står på, är nu lagd under Kumla by.

I *Ransakningarna* anges stenens plats på följande sätt: »Emellan Gudhi och Kumbla, Södre sijdan om Gudhi, på dess Giärde Vth medh vägen, finnes een Runesteen widh pass 2 al:^r opp om Jorden, på een sijda något skrifwin, hwadh det är weet ingen. I Peringskiölds *Monumenta* beskrives runstenen och dess plats med orden: »Uthi Gudi södra gärde, wid vägen emellan byn och Kumbla, finnes en måsswuxen Runesteen af tre alnars högd åfwan Jorden, warandes på en sida med gamla slingor och Skriff konstigt inhuggen uthi bijfogade afritnings sätt och lynde.» På träsnittet finnes bläckanteckningen »Gudi Södra gärde i Boglösa Sochn i Trögd» (B 589: »Gudi gärde»; L 683: »Gude S. gärde»). — Dybeck skriver i sin reseberättelse år 1860: »Fallne runstenen vid gångvägen mellan Gädö och Kumla i Boglösa socken, illa läst af Hadorph, B. 589, har jag låtit åter uppresas.» I *Sveriges runurkunder* omtalar han: »Efter anvisning af 85-årige Erik Andersson — den ende, som hade reda på denne sten — begaf jag mig utåt den gamla, nu nästan alldrig befarna, vägen mellan Gudö och Kumla, och fann snart å en hög gärdesbacke Runstenen liggande invid vägen, samt nästan öfvertäckt af småsten och ris. Ristningen, som var starkt öfververt af mosse, rengjordes, hvarefter stenen restes.» Genom Riksantikvarieämbetets försorg restes stenen åter år 1945.

Grovkornig granit. Höjd 1,44 m., bredd 1,22 m. Ristningen är jämförelsevis djupt men brett och något klumpigt huggen. Linjernas kanter äro ofta ojämna.

Inskrift:

· hulbiorn · lit · raisa · stan · at · sik · sialfan ·

5 10 15 20 25 30

· haunar · miltr · matar · auk · mals · risin ·

35 40 45 50 55 60

Holmbiorn let ræisa stein at sik sialfan.

Hann var mildr matar ok malsrisinn.

»Holmbjörn lät resa stenen åt sig själv.

Han var matmild och målsnäll.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk. 1 **h** har bst i en fördjupning. 8 **n** har, i likhet med inskriftens övriga **n**-runor, bst endast t. h. om hst. 10 **i** har mitt på hst en ojämna fördjupning, som icke är huggen. 13 **a**, 16 **a**, 19 **a** och 21 **a** ha bst endast t. v. om hst; bst har i dessa fall en nedåtgående riktning (†). I stenens högra kant finnes icke någon yttre ramlinje. 15 **s** har nedersta leden nedanför en avsats i ristningsytan. 21 **a** har nedre delen av hst i en djup spricka. Sk efter 22 **t** är ett kort lodrätt streck. Bst i 29 **l** har genom flagring blivit grund. Sk finnes både efter 32 **n** och före 33 **h**; det senare har formen av ett kort streck. Runföljden 33—38 **haunar** är fullt säker. I 47 **a** är bst skadad genom en spricka i stenen. 52 **m** är säkert; bst äro visserligen något olika, i det att den högra är mera utdragen; samma utseende har 39 **m**. 53 **a** är säkert. — Hadorph: Sk före 1 **h** har förbisetts; 10 **e**; runföljden 26—32 läses **sean**; 47 **i**; 52 **k**, 53 **i**; 60 **n** har förbigåtts. Inskriftens slut, runföljden 52—60, läses alltså **kils · risi**. — Dybeck: r. 36 uppfattas som ett **u** av egendomligt utseende; 47 **i**; 52 **k**, 53 **i**; runföljden 52—60 läses alltså **kils · risin**.

Denna inskrift tolkas av Peringskiöld på följande sätt: »Hulbiörn lätt resa Steen åt sig seande; Han är milder Man, och Kils Rese (: eller Slags-hälte.) Hulbiornus erigi fecit lapidem Sibi videnti; qui est vir mitis, et Chilonis Gigas seu Athleta.»

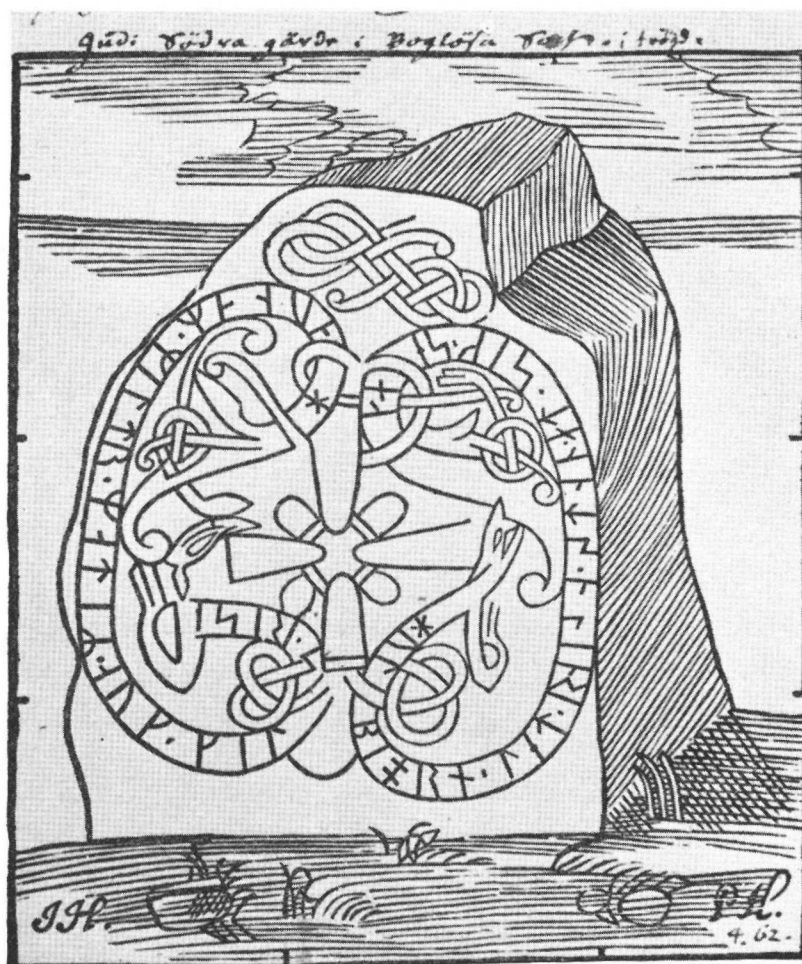

Fig. 170. U 739. Gådi, Boglösa sn. Efter B 589.

Stephens, som utgår från Dybecks läsning, översätter inskriftens senare hälft: »*HE WAS MILD of — MEAT EKE (and) of — GILD (treasure, gift-giving) RISIN (excellent, generous).*» C. Rosenberg hänvisar till U 739 i *Nordboernes Aandsliv* i samband med redogörelsen för »Hvorledes den Afdøde roses»; stundom »tilføjes andre Betegnelser for nærmere at fremhæve hans særegne Fortrin ... 'Han var en mild Mand' paa Gude-Stenen i Upland ..., rejst af Hulbjørn efter sig selv, men maaske er Indskriften først fuldendt efter hans Død».

I *Runverser* behandlas Gådi-inskriften ingående av Brate och Bugge. Den förre förmodar, att till de två »allitterationsorden» *miltr · matan* hör »det tredje i *kils* för **mils* genom afflagning. Dock är svårt att finna betydelsen derpå. **mils* skulle kunna vara G. sg. m. n. *milds* af *mildr* ss. *eklans* L. 1002 är G. sg. *Englands*, men det är knapt troligt, att så är, då *mildr* går omedelbart förut. Snarare kunde man ... förmoda, att det ursprungligen stått **máls*, och jag håller ett sådant antagande för sannolikt. Dock återstår *risin*. Vore det möjligt att antaga **risinn* ingående i isl. *gest-~~risinn~~* 'hospitable', *víg-~~risinn~~* 'gallant in war', *risna* 'hospitality, munificence' här uppträdande själfständigt och konstrueradt med genitiv». Bugge invänder mot Stephens ovan citerade tolkning av *kils · risin* som »of gild risin», att *kils* knappast kan vara gen. av *giald*. Bugge anser det icke heller möjligt att »formode *kits · risin* = isl. *gestriðinn*, gjæstfri, ligesom der ofte er skrevet *tsain* for *stein*. Snarare ... *gildis risinn* af *gildi* Drikkelag». Till

detta senaste förslag ansluter sig von Friesen, som, i likhet med alla de här nämnda forskarna, icke har granskat ristningen. I *Upplands runstenar* återger han nämligen inskriften: **han uar milt matar uk gil(t)is risin**. Detta tolkas av von Friesen: »han var onjugg på mat och gästfri». I *Runverser* och *Svenska runristare* (1925) ger Brate en bättre översättning, trots att han utgår från samma oriktiga läsning som de övriga tolkarna: (*Runverser*:) »Han var frikostig på mat och vältalig»; (*Svenska runristare*:) »Han var givmild på mat och målför(?)».

Mansnamnet *Holmbjörn* är sparsamt belagt i runinskrifterna. F. n. finnas ytterligare endast fyra relativt säkra belägg på namnet, samtliga uppländska: U 538, L 231 Hånestad, Lena sn, L 115 Läby äng, Läby sn samt L 109 Uppsala. I medeltida urkunder är namnet »tämligen vanfigt» (Lundgren-Brate).

Diskussionen om inskriftens senare del, runföljden 33—60, beror huvudsakligen på att man hittills har utgått från felaktiga läsningar. Den enda felristningen som förekommer är, att runorna 35 **u** och 36 **n** ha kastats om: **haunar** i st. f. **han uar**.

Det allittererande uttrycket *han var mildr matar ok malsrisinn* har en motsvarighet på den närbelägna U 703, som i likhet med Gådi-stenen med säkerhet har ristats av Balle, se S. B. F. Jansson, a. a. s. 186 f.

Inskriften meddelar sålunda, att Holmbjörn har låtit resa stenen efter sig själv och tillägger därefter: »Han var matmild och målsnäll.» Det är säkerligen denna formulering som gör, att Rosenberg (a. a.) förmodar, att inskriften först har fullbordats efter Holmbjörns död. Detta behöver givetvis icke vara fallet.

I uppsatsen *Gömda bindrunor* (SNF XXIII. 2) behandlar H. Pipping Gådi-inskriften från en speciell synpunkt. Han framhåller, att den första satsen, **· hulbiorn · lit · raisa · stan · at · sik · sialfan ·**, innehåller 32 runor, »d. v. s. dubbelt så många som runorna i den yngre runraden. Men 32 är också = 4×8 . Siffran 4 är Balles egentel (**bali**), och siffran 8 företräder utom Balles egentel 4 (= **bali**) och 8 (= **ropbalir**) också egentalet för den man (**hulbiorn**), som varit Balles uppdragsgivare.» Balle har, enligt Pipping, »kommit till siffran 32 genom att skriva **stan** i st. f. **stain**, d. v. s. genom att använda en gömd bindruna (ǀ = ǁ)». Vad den senare delen av inskriften beträffar, delar Pipping den i runföljden 33—48 (sexton runor) och runföljden 49—60 (tolv runor). Det är uppenbart, att Pipping av dessa tal drar alltför djärva slutsatser, då han skriver: »Vardera siffran innehåller två av Balles egentel 4 (**bali**), 8 (**ropbalir**) och 12 (sic!) (**bali in raupi**). Siffran $16 = 2 \times 8$ innehåller dessutom egentalet för uppdragsgivaren **hulbiorn** (= 8).»

740. Hemsta, Boglösa sn.

Pl. 72, 73.

Litteratur: B 588, L 684, D 1: 81. J. Bureus, Fa 6 s. 121 n:r 59 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 22, Fa 10: 1 n:r 102, Fa 1 s. 7; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 36; P. Elvius, De Fierdhundria (auctor J. Arenius), Upsalæ 1717 (feltryck 1617), s. 96 och 97; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 278; S. H. Adlersparre, Omkring Sigurdsstenarna (i: Personhistorisk Tidskrift 18, 1916), s. 13; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 53; Enköpings-Posten den 17/5 1926; Upsala Nya Tidning den 18/5 1926; O. Alb. Öberg, Brev till O. von Friesen den 21/5 1926 (UUB); O. von Friesen, Anteckningar 1926 (UUB); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941 (ATA), En otolkad runinskrift (i UFT h. 47: 2, 1948, s. 186 f.); G. Olson, Rapport om lagning 1945 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 10); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 588); Dybeck a. a.; O. Alb. Öberg, foto 1926 (v. Friesens samling, UUB).

Runstenen står i en åker, i en liten förhöjning med buskar, 400 m. SSV om mangårdsbyggnaden i Hemsta, 20 m. Ö om landsvägen Vallby—Enköping, 150 m. SÖ om den punkt, där avtagsvägen utgår från Enköpingsvägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Ängsö».

Enligt Fa 6 stod stenen »J Hämmingstadh ängian i Boghelösa Sokn» (Fa 5: »Boglösa Sochen Hemmingstad»); avbildningen i Fa 10: 1 är tyvärr numera bortskuren, men en remsa av